

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
ევროპეისტიკის დეპარტამენტი

ხელნაწერის უფლებით

ანასტასია მახარაძე

სამეცნიერო თარგმანის სპეციფიკა და
მისი როლი მეცნიერების განვითარებაში

წარმოდგენილია ფილოლოგიის დოქტორის
აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად

ანოტაცია

ბათუმი - 2022

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
ევროპეისტიკის დეპარტამენტი

ხელნაწერის უფლებით

ანასტასია მახარაძე

სამეცნიერო თარგმანის სპეციფიკა და
მისი როლი მეცნიერების განვითარებაში

წარმოდგენილია ფილოლოგიის დოქტორის
აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად

ა ნ თ ა ც ი ა

სამეცნიერო ხელმძღვანელი:
პროფესორი
მარინე აროშიძე

ბათუმი - 2022

სადისერტაციო ნაშრომი შესრულებულია ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ევროპეისტიკის დეპარტამენტში.

სამეცნიერო ხელმძღვანელი:

მარინე აროშიძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის
პროფესორი

უცხოელი შემფასებელი:

მინასიან სვეტლანა მიხაილის ასული

ერევნის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იჯევანის
ფილიალის
ასოცირებული პროფესორი;

შემფასებლები:

ინდირა ძაგანია-ჭოჭუა,

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
პროფესორი;

თათია ნაკაშიძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული
პროფესორი

ნანა მაზმიშვილი

ბათუმის შოთა რუსთაველის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული
პროფესორი

სადისერტაციო ნაშრომის დაცვა შედგება 2022 წლის 26 ოქტომბერს, 17:00 საათზე, 37-ე აუდიტორიაში, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის სადისერტაციო საბჭოს მიერ შექმნილი სადისერტაციო კომისიის სხდომაზე. მისამართი: ბათუმი 6010, ნინოშვილის/რუსთაველის ქ. 35/32.

სადისერტაციო ნაშრომის გაცნობა შეიძლება ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ილია ჭავჭავაძის ბიბლიოთეკაში, ხოლო სადისერტაციო ნაშრომის ანოტაციისა - ამავე უნივერსიტეტის ვებ-გვერდზე (www.bsu.edu.ge).

სადისერტაციო საბჭოს მდივანი: ფილოლოგიის დოქტორი, პროფესორი მაია კიკვაძე

შესავალი

თანამედროვე სამყაროში საყოველთაო გლობალიზაციის პირობებში მკვეთრად გაიზარდა თარგმანის, კერძოდ კი, სამეცნიერო თარგმანის როლი. კაცობრიობა აღმოჩნდა გლობალური გამოწვევების წინაშე: ბუნებრივი და სოციალური ხასიათის კატაკლიზმები მოითხოვს ერთობლივი ძალების შეკრებას. პოსტინდუსტრიალურმა საზოგადოებამ ტრანსფორმაცია განიცადა პოსტინფორმაციულში, სადაც აქტიურად მიმდინარეობს ინფორმაციის (ანუ ცოდნის) გაცვლა. ამის ერთ-ერთი დამადასტურებელია უამრავი საერთაშორისო პროექტი, რომლის ფარგლებშიც ინტენსიური სამეცნიერო კვლევითი საქმიანობა სხვადასხვა ქვეყნების მეცნიერებების ერთობლივი ძალისხმევით მიმდინარეობს. მათ შორის არის მარი კიური-სკლადოვსკას სამეცნიერო ფონდის მიერ დაფინანსებული პროექტი „ცოდნის გაცვლა. ევროპა და შავი ზღვის რეგიონი“ (KEAC-BSR-Knowledge Exchange. Europe and the Black Sea Region - ჰუმანიტარულ სფეროში ცოდნისა და აკადემიური კულტურის გაცვლა შავი ზღვის რეგიონში), რომელიც ხორციელდება საერთაშორისო კონსორციუმის ძალისხმევით. პროექტის ფარგლებში მიმდინარეობდა ინტერდისციპლინარული კვლევები, ლინგვისტიკის მიერ განხორციელებული კვლევის მიზანს წარმოადგენდა თარგმანის როლის შესწავლა მეცნიერების განვითარებაში, კერძოდ კი - სამეცნიერო თარგმანის განვითარება.

თარგმანი ადამიანის საქმიანობის უძველესი სახეობაა. შეიძლება ითქვას, რომ თარგმანი ყოველთვის მნიშვნელოვან როლს თამაშობდა კაცობრიობის ისტორიაში და დღემდე აქტუალურია, რადგანაც კაცობრიობის განვითარებისათვის აუცილებელია წარმატებული კომუნიკაცია, ცოდნისა და გამოცდილების გაცვლა, რაც სწორედ მთარგმნელობითი საქმიანობის შედეგად გახდა შესაძლებელი.

1980 წლის იუნესკოს სტატისტიკური ცნობარის „Index translationum“ მიხედვით, რომელშიც გამოქვეყნებულია მონაცემები მსოფლიოს 61 ქვეყნის თარგმნილი ლიტერატურის შესახებ, სულ იმდროინდელი მონაცემებით თარგმნილია 50 410 ნაწარმოები, რომელთაგან 23 904 მხატვრული ლიტერატურაა, ხოლო 7 678 - სამეცნიერო: ზუსტი, საბუნებისმეტყველო და გამოყენებითი მეცნიერების ჟანრის ტექსტები. ამასთანავე უნდა აღინიშნოს, რომ ცნობარში არ არის შეტანილი სტატიების, ჟურნალების, ადმინისტრაციული და ტექნიკური ტექსტების თარგმანები.

თარგმანის არსებობის მრავალსაუკუნოვან ისტორიაზე მეტყველებს უამრავი ფაქტი, როგორცაა ჩვ. წ.ად. შექმნილი შუმერული ხელნაწერები, მათ შორისაა ორენოვანი ლექსიკონები, რაც იმას მოწმობს, რომ არსებობდა თარგმანის აუცილებლობაც და არსებობდნენ მთარგმნელებიც, ვინც, როგორც ჩანს, სწორედ ამ ლექსიკონებს იყენებდნენ თარგმნისას.

თარგმანს ოდითგანვე ეკისრებოდა მნიშვნელოვანი სოციალური ფუნქცია, რაც სხვადასხვა ენაზე მოსაუბრე ხალხს აძლევდა ურთიერთობის საშუალებას. თარგმანის წყალობით სხვადასხვა ეთნოსებმა შეძლეს გაცნობოდნენ სხვა ერების კულტურულ მემკვიდერობას და მიღწევებს, შესაძლებელი გახდა სხვადასხვაენოვანი კულტურების ურთიერთობა და თანამშრომლობა. სწორედ თარგმანის წყალობით დაიმკვიდრა უკვდავება დანტეს, შექსპირის, ჰომეროსისა თუ სხვა გენიალური მწერლებისა და პოეტების შემოქმედებამ.

ასევე დიდია თარგმანის როლი რელიგიის განვითარებაში, ისევე როგორც რელიგიას მიუძღვის დიდი წვლილი თარგმანის ჩამოყალიბებაში. შუა საუკუნეებში ევროპის ქვეყნების წამყვან რელიგიად ქრისტიანობა იქცა, რის შედეგადაც ევროპაში დამწერლობა განვითარდა. შუასაუკუნეების ეპოქის თარგმანს არ გააჩნდა „სავტორო სტილი“, მთარგმნელობითი საქმიანობის კერები მონასტრები იყო, სადაც სწავლული ბერები თარგმნიდნენ. როგორც წესი, მთარგმნელთა ვინაობა არ ფიქსირდებოდა, ამიტომ მათი ვინაობა დღემდე უცნობია, თუმცა ზოგიერთი მათგანის სახელი მაინც შემოინახა მემატრიანემ, როგორცაა მაგალითად, ვესტგოთელი ბერი ვულფილა (IV ს), რომელმაც ბიბლიის სათარგმნელად გოთური ანბანი შექმნა. შეიძლება ითქვას, რომ რელიგიური ლიტერატურის თარგმნა იქცა თარგმანმცოდნეობისათვის საწყის წერტილად, რადგანაც სწორედ ბიბლიის თარგმანის ირგვლივ წამოიჭრა თარგმანის ხარისხის საკითხები.

თარგმანს განსაკუთრებული მნიშვნელობა მიენიჭა ორი მსოფლიო ომის შემდგომ პერიოდში საერთაშორისო ურთიერთობების გაფართოების ფონზე, ასევე უნდა აღინიშნოს ერების ლიგის და გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის შექმნა, რამაც განაპირობა ინფორმაციული საზოგადოების ჩამოყალიბება, რის შედეგადაც გაიზარდა მოთხოვნა თარგმანსა და მთარგმნელებზე.

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ „ცივი ომის“ პერიოდში დადგა მეცნიერების განვითარების საჭიროების საკითხი, როდესაც მსოფლიო ორ დიდ ურთიერთდაპირისპირებულ სამხედრო-პოლიტიკურ ბანაკად გადაიქცა.

„ცივი ომის“ დასრულების შემდეგ მსოფლიოში სიტუაცია რადიკალურად შეიცვალა. დღევანდელი გლობალიზაციის ფონზე, როდესაც მსოფლიო უნივერსალური პრობლემების წინაშე დგას: ბუნებრივი და სოციალური ხასიათის კატაკლიზმები მოითხოვს ერთობლივი ძალების შეკრებას.

XX-XXI საუკუნეები განსაკუთრებით გამოირჩევა მეცნიერების სწრაფი განვითარებით. მეცნიერებაში განუწყვეტლივ მიმდინარეობს პრობლემების გადაჭრის ახალი გზების ძიება, ახალი კონცეფციებისა და თეორიების ჩამოყალიბება. მეცნიერების სწრაფ განვითარებასთან ერთად, იზრდება მოთხოვნა სამეცნიერო ლიტერატურასა და სახელმძღვანელოებზე. ჩვენს დღევანდელობაში უდავოა სამეცნიერო თარგმანის საჭიროება და როლი, რადგანაც სწრაფად განვითარებადი ტექნოლოგიების ეპოქაში, როდესაც ასე აქტიურად ხდება ინფორმაციის, სიახლეებისა თუ უახლესი მიღწევების გაშუქება ბეჭდური თუ უამრავი სხვა წყაროების საშუალებით. განსაკუთრებით აქტუალურია სამეცნიერო მიღწევებისა და ტექნიკური სიახლეების გასაჯაროება, რათა ერთი ქვეყნის მეცნიერების მონაპოვარი ხელმისაწვდომი გახდეს სხადასხვა ქვეყნებისათვის. ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მიმართულება სამეცნიერო თარგმანის განვითარების ისტორიაა, რომელიც ჩვენი სადისერტაციო თემის ნაწილია.

საკითხის აქტუალობა: საქართველოში სამეცნიერო თარგმანის ვითარებაზე საუბრისას არ შეიძლება არ აღინიშნოს მთარგმნელობით სფეროში არსებული უკმარისობა, რაც იმით არის განპირობებული, რომ ქვეყანა გასულ საუკუნეში საკმაოდ ჩაკეტილ სივრცეში ცხოვრობდა და საზოგადოება უცხოურ სამეცნიერო ლიტერატურას, ძირითადად, რუსულ ენაზე ეცნობოდა. აქვე უნდა ითქვას ისიც, რომ ხშირად, ქართული თარგმანი სწორედ რუსული, როგორც შუალედური ენიდან სრულდებოდა. რაც წლების მანძილზე ცივი ომისა და რკინის ფარდის პირობებში ხელს არ უწყობდა ქართული მთარგმნელობითი სკოლის სათანადო განვითარებას.

ოცდამეერთე საუკუნეში მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების უსწრაფესი განვითარების ფონზე გაიზარდა მოთხოვნილება დასავლურ თუ ამერიკულ სამეცნიერო

ნაშრომებზე, ბუნებრივია, იმატა ქართული თარგმნის ინტენსივობამ, მათ შორის სამეცნიერო სფეროში. დღესდღეობით საკმაოდ მწვავედ დგას სამეცნიერო თარგმანის ხარისხის პრობლემა, რომელიც სხვადასხვა ფაქტორებით არის გამოწვეული, მათ შორის: კონკრეტულ სამეცნიერო სფეროზე ორიენტირებული რესურსების ნაკლებობა, მწირე პრაქტიკული გამოცდილება, სამეცნიერო თარგმანის უნივერსალური კანონზომიერების ფონზე ქართული სამეცნიერო თარგმანის სპეციფიკის შესწავლის ნაკლებობა.

ზემოთქმული მეტყველებს ჩვენი სადოქტორო კვლევის აქტუალობაზე და მნიშვნელობაზე. კვლევის პროცესში მიღებული შედეგები სისტემატურად გადიოდა აპრობაციას აღნიშნული სამეცნიერო პროექტის ფარგლებში ჩატარებულ საერთაშორისო კონფერენციებზე.

ჩვენი კვლევის მიზანია - სამეცნიერო თარგმანის სპეციფიკის შესწავლა და მისი როლის გააზრება მეცნიერების გაცვლის პროცესში, ამ მიზნის მისაღწევად კვლევის წინაშე შემდეგი კონკრეტული ამოცანა იყო დასმული:

- 1) გავაშუქოთ მთარგმნელობითი საქმიანობა და თარგმანმცოდნეობის ჩამოყალიბება საქართველოში;
- 2) გავაანალიზოთ თარგმანის როლი მეცნიერების განვითარებაში;
- 3) შევისწავლოთ სამეცნიერო დისკურსის თავისებურებანი;
- 4) მიმოვიხილოთ ქართული ტერმინოლოგიური სისტემის ჩამოყალიბება და განვითარება;
- 5) გავაანალიზოთ სამეცნიერო ტერმინების ლინგვისტური ბუნება და მათი თარგმნის მიღებული სტრატეგიები;
- 6) შევადგინოთ სამეცნიერო დისკურსის თარგმანში დაშვებული შეცდომების ტიპოლოგია და შევიმუშაოთ რეკომენდაციები.

ჩატარებული **კვლევის სიახლე** გამომდინარეობს კვლევის მიზნებიდან, კერძოდ მთარგმნელობითი საქმიანობა გაანალიზებულია ახალ ჭრილში - აკადემიური კულტურის განვითარებისა და ცოდნის გაცვლის პროცესში თარგმნის როლის თვალსაზრისით. გააზრებულია სამეცნიერო თარგმანის სპეციფიკა, განხილულია სამეცნიერო დისკურსის თარგმნისას გამოყენებული სტრატეგიები და ხერხები ინგლისურ-ქართულ მასალაზე. მოყვანილია დაშვებული შეცდომების ტიპოლოგია და შემუშავებულია რეკომენდაციები მათი თავიდან აცილების მიზნით.

ნაშრომის თეორიულ და პრაქტიკულ ღირებულებას წარმოადგენს დღემდე არსებული თეორიული მასალის მიმოხილვა, ქართული და უცხოური სამეცნიერო ლიტერატურის განხილვა, მთელი რიგი ტერმინებისა და ცნებების გაღრმავება, სამეცნიერო თარგმანის ისტორიული ეტაპების გააზრება საქართველოში. კვლევის შედეგად მიღებული დასკვნები და რეკომენდაციები დიდ დახმარებას გაუწევს მთარგმნელებს სამეცნიერო დისკურსის თარგმნისას.

კვლევის მეთოდოლოგია წარმოადგენს ზოგადსამეცნიერო და სპეციფიკური, თვისობრივი და რაოდენობრივი მეთოდების შეხამებას: სამეცნიერო ლიტერატურის კრიტიკული ანალიზის მეთოდი, წყაროებთან მუშაობის მეთოდი, ანალიზი და სინთეზი, დისკურს-ანალიზი, შეპირისპირებით-ისტორიული მეთოდი და სხვ.

ნაშრომის სტრუქტურა: ნაშრომი შედგება შესავლის, პარაგრაფებად დაყოფილი სამი თავისაგან, ახლავს დასკვნითი დებულებები, ბიბლიოგრაფია, ინტერნეტ წყაროების სია და დანართი.

თავი I

მთარგმნელობითი საქმიანობა და თარგმანმცოდნეობა

თარგმანის ისტორია წარმოადგენას გვამლევს ცალკეულად კულტურულ, ლინგვისტურ, პოლიტიკურ, ისტორიულ, რელიგიურ, ტექნოლოგიურ, ლიტერატურულ ვითარებაზე, მაგრამ ინფორმაციის აურებლობის გამო ერთი მთლიანი სურათის შექმნა არც თუ ისე იოლია. შესაბამისად, უმჯობესია გამოვყოთ თარგმანის ისტორიის სპეციალური ასპექტები. რამდენადაც ჩვენი ინეტრესის სფეროს სამეცნიერო თარგმანი წარმოადგენს, მოცემულ ნაშრომში ყურადღება გვსურს გავამახვილოთ სამეცნიერო თარგმანის ისტორიაზე, რომელიც ცალკე არ არის წარმოდგენილი, მაგრამ ზოგადი თარგმანის ისტორიაში საუბარია მისი საუკუნოვანი არსებობისა და განვითარების შესახებ.

სამეცნიერო თარგმანის ისტორია იმ სფეროს მოიცავს, რომელიც დაკავშირებულია ცოდნის შექმნას, გავრცელებასა და გაცვლასთან.

თარგმანის ისტორიის საყოველთაოდ მიღებული პერიოდიზაცია არ არსებობს, არც მისი წარმოშობის ზუსტი თარიღია ცნობილი, მაგრამ უძველესი არქეოლოგიური მასალები მოწმობს მის არსებობას ჯერ კიდევ ძველ წ.აღ. დროს. თარგმანის პირველი ნიმუშები ნაპოვნია და თარიღდება დაახლოებით ძველი წ.აღ. III საუკუნით.

პოპულარული იყო მთარგმნელობითი მოღვაწეობა ანტიკურ ხანაში, როდესაც გამოჩენილი ძველი ბერძენი და რომაელი პოეტები, ფილოსოფოსები და ორატორები მთარგმნელებიც იყვნენ და თავიანთ მოსაზრებებსაც გამოთქვამდნენ თარგმანთან დაკავშირებით. ასე მაგალითად, ციცერონი (106-43წწ ძ.წ.აღ.) თარგმნიდა და კიდევ ბევრს წერდა თარგმანის შესახებ. თარგმანის ამოცანების თეორიული ფორმულირება მოცემულია მის „ესხინესა და დემოსთენეს საუბრების“ თარგმანის წინასიტყვაობაში, სადაც იკვეთება თავისუფალი და ბუკვალისტური თარგმანის დაპირისპირება.

შუასაუკუნეებში, როდესაც ევროპაში აქტიურად მიმდინარეობდა ქრისტიანობის გავრცელება, ძირითადად ბიბლია იყო ყურადღების ცენტრში და დომინირებდა ბუკვალისტური თარგმანი, რადგანაც საქმე ეხებოდა წმინდა წიგნს და დაუშვებელი იყო წმინდა სიტყვების შეცვლა. ბიბლიის თარგმანი ხელს უწყობდა არამხოლოდ რელიგიის, არამედ ფილოსოფიისა და მეცნიერების სხვა დარგების განვითარებას. იქმნებოდა სკოლები, სადაც მთარგმნელობითი მოღვაწეობის გარდა, მიმდინარეობდა სწავლება, რაც ხელს უწყობდა განათლებისა და ბუნებრივია, მეცნიერების წინსვლას.

ამ პერიოდში აღსანიშნავია ისეთი ფიგურები, როგორებიც არიან, წმ. იერონიმე, ჯონ უიკლიფი, ტინდალი, მეფე ჯეიმსი, მარტინ ლუთერი, აგრიკოლა, ფრენსის ბეკონი და სხვები, რომლებიც არამხოლოდ აქტიურ მთარგმნელობით მოღვაწეობას ეწეოდნენ, არამედ მათ ასევე ჩამოაყალიბეს თეორიული შეხედულებები თარგმანზე. ასევე დიდია მათი როლი ეროვნული ენის განვითარებაში.

მიუხედავად იმისა, რომ XII-XIII საუკუნეებში ევროპაში პოპულარული გახდა რაინდული რომანი, არ წყდებოდა სამეცნიერო ხასიათის ლიტერატურის თარგმნა.

XII ს-ში ტოლედოში (ესპანეთი) ჩამოაყალიბდა მთარგმნელობითი სკოლა, რომელიც ტოლედოს სკოლის სახელით იყო ცნობილი და რომელმაც დაახლოებით 200 წელი იარსება. სკოლაში ითარგმნებოდა ფილოსოფიური, სამედიცინო, მათემატიკური,

ასტრონომიული და ასტროლოგიური ტრაქტატები. სწორედ ტოლედოს სკოლის დამსახურებაა, რომ ჩვენამდე მოაღწია ავიცენას ნაშრომმა.

რაც შეეხება ალორძინების ხანას, XIV ს-დან ევროპაში პოპულარული გახდა საერო ლიტერატურა, ხელოვნება და მეცნიერება. ეს პერიოდი ხასიათდება თარგმანის ალორძინებითა და აყვავებით. ბუნებრივია, ვითარდებოდა არამხოლოდ მთარგმნელობითი პრაქტიკა, არამედ თეორიული შეხედულებებიც, სადაც თარგმანის ამოცანა იყო წყარო ტექსტის შინაარსისა და არსის მაქსიმალურად გადმოცემა სამიზნე ენაზე ენობრივი ნორმების დაცვით. ამ მხრივ აღსანიშნავია 1540 წელს გამოცემული ეტიენ დოლეს ტრაქტატი „ერთი ენიდან მეორე ენაზე კარგად თარგმნის გზების შესახებ“.

ყოველივე ზემოთქმული მეტყველებს ძირითადად სასულიერო და საერო ლიტერატურის განვითარებაზე, თუმცა, ეს როდი ნიშნავს იმას, რომ არ ხდებოდა მეცნიერული შრომების თარგმნა. ბიბლიისა და მხატვრული ლიტერატურის პარალელურად ითარგმნებოდა ტრაქტატები მედიცინის და სხვა სამეცნიერო სფეროებიდან. ელზბეტა ტემპელი თავის ანგლო-საქსონურ მანუსკრიპტების კრებულში მოიხსენიებს რამდენიმე სამეცნიერო ნაშრომის თარგმანს. მათ შორის აპელიუსის სახელთან დაკავშირებული ჰერბარიუმისა (Herbarium) და სექსტუს პლაციტიუსის “Medicine de quadripedibus“-ის ანგლო-საქსონურ თარგმანებს, რემლებიც მე11 საუკუნით თარიღდება (Temple 1976 :81).

186. Page from Herbal. London, B.L., Cotton, Vatilius C. III, f. 56^v (Cat. 63)

სამეცნიერო ტექსტების თარგმანის შესახებ ფრიად მნიშვნელოვან მონაცემებს შეიცავს ლევონ ტერ-პეტროსიანის ნაშრომი „ძველსომხური თარგმნილი ლიტერატურა“, რომელიც დაფუძნებულია უძველეს ხელნაწერ წყაროებზე. ნაშრომში საუბარია იმაზე, რომ ბიბლიისა და სხვა რელიგიური ტექსტების გარდა ითარგმნებოდა სამეცნიერო ხასიათის ლიტერატურა. თარგმანები მოიცავდნენ მეცნიერების სხვადასხვა სფეროს: გრამატიკა, რიტორიკა, ფილოსოფია, საბუნებისმეტყველო, თეოლოგია. ავტორის მონაცემებით, აქტიურად ხდებოდა არამხოლოდ რელიგიური, არამედ სამეცნიერო ლიტერატურის თარგმნა ქართულიდან სომხურ ენაზე.

მაგრამ სამეცნიერო თარგმანის განვითარება უფრო გააქტიურდა სამეცნიერო რევოლუციის პერიოდში და შემდგომ, XVII - XVIII საუკუნეებში. ევროპის პარალელურად აქტიურად მიმდინარეობდა მთარგმანელობითი პრაქტიკა რუსეთსა და საქართველოში.

რაც შეეხება მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ პერიოდს, კაცობრიობის ყურადღება უმეტესწილად მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარებაზე გადავიდა და ბუნებრივია, კიდევ უფრო გაიზრდა სამეცნიერო თარგმანზე მოთხოვნა და მისი როლი.

1.1. თარგმანმცოდნეობის ჩამოყალიბება და მისი განვითარების ეტაპები

თარგმანმცოდნეობა შედარებით ახალგაზრდა დისციპლინაა. მრავალსაუკუნოვანი მთარგმნელობითი საქმიანობის შედეგად კაცობრიობას დიდი გამოცდილება დაუგროვდა, რამაც საფუძველი ჩაუყარა თარგმანის თეორიის, როგორც სამეცნიერო დისციპლინის ჩამოყალიბებას. თარგმანის პირველ თეორეტიკოსებად თავად პრაქტიკოსი მთარგმნელები გვევლინებოდნენ, რომლებიც ცდილობდნენ თავიანთი საკუთარი და სხვა მთარგმნელების პრაქტიკული გამოცდილების განზოგადოებას. ბუნებრივია, ასეთი თეორეტიკოსები იყვნენ თავისი დროის გამოჩენილი მთარგმნელები.

ტერმინ „თარგმანს“ ერაერთი განმარტება აქვს. ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი შემდეგ განსაზღვრებას გვთავაზობს:

თარგმან-ი (თარგმანისა) 1. ერთი ენიდან მეორეზე გადაღებული ტექსტი ან სიტყვა.

სხვადასხვა მკვლევარი მას სხვადასხვაგვარად განსაზღვრავს. რაც შეეხება თარგმანის ვიწრო გაგებით განმარტებას, ჩვენ დავეყრდნობით და ვიხელმძღვანელებთ გარბოვსკისა და ბელის მიერ ჩამოყალიბებული განმარტებებით და ლაკონურად დავძენთ, რომ თარგმანი არის უკვე არსებული ორიგინალური ტექსტის წყარო ენიდან სამიზე ენაზე ადეკვატური გადმოცემა/გადმოტანა მაქსიმალური ექვივალენტურობით.

თარგმანს არაერთი სამეცნიერო დისციპლინა სწავლობს, მაგრამ თარგმანმცოდნეობა მეცნიერების ის დარგია, რომელიც თარგმანს შეისწავლის როგორც პროცესს და ამ პროცესის პროდუქტს, სწავლობს მთარგმნელობით ტრანსფორმაციებს, ახდენს ამა თუ იმ მთარგმნელობითი გადაწყვეტილების ანალიზს და შესრულების ტექნოლოგიას. მსგავსად თარგმანისა, ტერმინ „თარგმანმცოდნეობას“ არაერთი განმარტება აქვს.

თარგმანის ისტორიული განვითარების წარმოდგენის შედარებით უკეთესი მცდელობა ეკუთვნის ჯ. სტეინერს (შტეინერს), წიგნის “ბაბილონის შემდეგ” ავტორს. ის გამოყოფს 3 პერიოდს, მაგრამ ხაზს უსვამს მათი საზღვრების ამორფულობას. I პერიოდი – ყველაზე ვრცელი - I-XVIII საუკუნე: იწყება ციცერონის მსჯელობით სიტყვასიტყვით და თავისუფალ თარგმანზე და ჰორაციუსის ნაშრომით “პოეტური ხელოვნება” და გრძელდება XIX საუკუნის დასაწყისამდე. II პერიოდი - თეორიისა და გერმენევტიკული კვლევის ეტაპი - XIX საუკუნის დასაწყისიდან XX საუკუნის შუამდე. ეს არის თარგმანის არსის განსაზღვრის და მისი ფილოსოფიურ-პოეტური თეორიის ერა. III პერიოდი - თანამედროვე - იწყება XX საუკუნის მეორე ნახევრიდან“.

თარგმანმცოდნეობა დამოუკიდებელ სამეცნიერო დისციპლინად მე- XX საუკუნის მეორე ნახევარში ჩამოყალიბდა. როგორც ლევ ნელიუბინი აღნიშნავს, „50-60 წლებში თარგმანმცოდნეობამ ოფიციალური აღიარება ჰპოვა, როგორც განსაკუთრებულმა დისციპლინამ, რომელსაც თავისი საკუთარი კვლევის ობიექტი, თავისი სტრუქტურა და მეთოდები გააჩნია“ (Нелюбин 2009: 33).

თარგმანმცოდნეობის ჩამოყალიბებაში შეიძლება გამოვყოთ შემდეგი ეტაპები:

1. გამოყენებითი ეტაპი - მთარგმნელობითი შემოქმედებითი საქმიანობა;

2. გარდამავალი ეტაპი - მთარგმნელობითი საქმიანობა და გამოცდილების განზოგადოება;
3. პირველი სამეცნიერო პარადიგმა - ლიტერატურათმშორისი მთარგმნელობითი თეორია;
4. მეორე მთარგმნელობითი პარადიგმა - ლინგვისტური მთარგმნელობითი თეორია;
5. მესამე მთარგმნელობითი ანთროპოცენტრული პარადიგმა - ლინგვო-კულტურული მთარგმნელობითი თეორია.

1.2. თარგმანი და თარგმანმცოდნეობა საქართველოში

საქართველო - უძველესი კულტურის პატარა ქვეყანაა, რომელშიც თარგმანის მნიშვნელობა ოდითგან იყო გააზრებული. მთარგმნელობითი საქმიანობა საქართველოში მეტ-ნაკლებად ყველა ისტორიულ ეპოქაში მოქმედებდა, მაგრამ, ქართული თარგმანის ისტორიის მიმოხილვისას, მ.აროშიძისა და ნ.აროშიძის აზრით, იკვეთება ე.წ. მთარგმნელობითი ბუმის რამდენიმე ეტაპი:

I ეტაპი - დაახლოებით ჩვ. წ. აღ. IV-V საუკუნიდან (ან უფრო ადრე) XI-XII საუკუნემდე; ამ პერიოდში თარგმნა ძირითადად ბერძნული და ლათინური ენებიდან ხდებოდა. ნათარგმნი მასალა ძირითადად იყო რელიგიური ხასიათის, კერძოდ კი ბიბლია და სხვა წმინდა წერილები, რაც გამოწვეული იყო ქრისტიანული რელიგიის გავრცელებით. ამას ხელს უწყობდა ის ფაქტიც, რომ საგანმანათლებლო კერებს მთელს საქართველოში, ისევე როგორც დანარჩენ ქრისტიანულ სამყაროში, ეკლესია-მონასტრები ხელმძღვანელობდნენ, მაგ. გელათისა და იყალთოს აკადემიები. თარგმანის ტიპი - ბუკვალისტური. თარგმნა ხდებოდა იმ პერიოდის გამორჩეული და გამოჩენილი საეკლესიო პირების მიერ: ექვთიმე ათონელი, გიორგი მთაწმინდელი, იოანე პეტრიწი, ეფრემ მცირი, არსენ იყალთოელი, და ა.შ.

II ეტაპი - დაახლოებით XII საუკუნიდან და გაგრძელდა XVI-XVII საუკუნემდე; ამ პერიოდიდან სიტუაცია იცვლება და ქართველი მთარგმნელები აქტიურად იწყებენ საერო

ლიტერატურის თარგმნას, რომელიც, ძირითადად, სპარსულიდან სრულდებოდა. თარგმნის ტიპი იყო თავისუფალი.

III ეტაპი - XVIII ს.-XX საუკუნის 80-იან წ-მდე. ეს პერიოდი ხასიათდება რუსეთთან მჭიდრო ურთიერთობით, რამაც გამოიწვია ძირითადად რუსულიდან თარგმანები. დიდი ყურადღება ეთმობოდა სწავლა-განათლების განვითარებას, რამაც ხელი შეუწყო სამეცნიერო ნაშრომების შექმნასა და თარგმნას. XVIII – XIX სს-ის გამოჩენილი მთარგმნელები იყვნენ: ანტონ კათოლიკოსი, სულხან-საბა ორბელიანი, ბაქარ ბატონიშვილი, ვახუშტი, თეიმურაზ, იოანე და დავით ბაგრატიონები, მეფე არჩილ პირველი, გაიოზ რექტორი და სხვები. XX 80იან წ-ში კი აღსანიშნავია ისეთი ავტორები, როგორებიც არიან გივი გაჩეჩილაძე, გიორგი წიბახაშვილი, დალი ფანჯიკიძე, ოთარ ბაქანიძე.

IV ეტაპი - XX –ის ბოლოდან დღემდე. ამ პერიოდში, სოციალური-პოლიტიკური ცვლილებების ფონზე აქამდე გაბატონებული რუსული ენა ინგლისურმა ჩაანაცვლა. გაიზარდა მოთხოვნილება დასავლურ თუ ამერიკულ სამეცნიერო ნაშრომებზე, ბუნებრივია, იმატა ქართული თარგმნის ინტენსივობამ, მათ შორის სამეცნიერო სფეროში.

თავი II

თარგმანის როლი მეცნიერების განვითარებაში

2.1. სამეცნიერო რევოლუცია და თარგმანი

სავარაუდოდ, თარგმანი ოდითგანვე არსებობდა და ჩართული იყო სვადასხვა სოციალურ პროცესებში, მაგრამ მთარგმნელობითი საქმიანობის განსაკუთრებული ზრდა მეცნიერების განვითარებას უკავშირდება, რამაც თავისი აქტიურობისა და აქტუალობის პიკს სამეცნიერო რევოლუციის პერიოდში მიაღწია. სამეცნიერო რევოლუციაზე საუბრისას, ჩვენ მოვიაზრებთ თეორიული მეცნიერების აღმოცენებას, მაშინ როცა კაცობრიობის შემეცნებითი საქმიანობა, რომელმაც საფუძველი ჩაუყარა თეორიული

მეცნიერების ჩასახვას, სხვადასხვაგვარი ინტენსივობით მიმდინარეობდა კაცობრიობის განვითარების მთელს მანძილზე.

უდავოა მეცნიერების როლი თანამედროვე კაცობრიობისთვის, მაგრამ ეს ყოველთვის ასე როდი იყო. საუკუნეების განმავლობაში რელიგია უარყოფდა მეცნიერების მნიშვნელობას და ამას იმით ხსნიდა, რომ ყველა საჭირო ცოდნა წმინდა წიგნებში იყო მოცემული. საბედნიეროდ, მოგვიანებით ვითარება შეიცვალა და განმანათლებლობის ეპოქაში იმდროინდელმა საზოგადოებამ დაიწყო მეცნიერების სათანადო გაგება და დაფასება. ამ პერიოდში აღინიშნება აქტიური ინტერესი მეცნიერების მიმართ.

XVI–XVII სს-ის სამეცნიერო რევოლუცია სამყაროს მეცნიერული შემეცნების სფეროში კარდინალური ცვლილებების პერიოდია, რომლის წყალობითაც ჩამოყალიბდა თანამედროვე ცოდნის მოდელი.

მეცნიერების განვითარებაში არსებობს ისეთი პერიოდები, როდესაც ხდება მისი საფუძვლების ყველა კომპონენტის ძირეული გარდაქმნა. ეს პერიოდები შეიძლება განხილულ იქნას როგორც გლობალური რევოლუცია, რომელიც რადიკალურ ცვლილებებს იწვევს ამა თუ იმ სფეროში. გამოყოფენ 4 ასეთ გლობალურ რევოლუციას:

1. პირველი გლობალური სამეცნიერო რევოლუცია - XV -XVII სს.
2. მეორე გლობალური სამეცნიერო რევოლუცია -XVII ს-ის ბოლო და XVIII ს-ის დას.
3. მესამე გლობალური სამეცნიერო რევოლუცია - XVIII ს- XX ს-ის მეორე ნახევარმდე.
4. მეოთხე გლობალური სამეცნიერო რევოლუცია - პერიოდი XX ს-ის ბოლო მესამედიდან.

2.2. ქართული მეცნიერება და თარგმანი

XVIII საუკუნიდან იწყება ახალი ეტაპი ქართულ სამეცნიერო და მთარგმნელობით მოღვაწეობაში და გრძელდება XX საუკუნის ბოლო პერიოდამდე. ეს პერიოდი ხასიათდება რუსეთთან მჭიდრო ურთიერთობით, რამაც გამოიწვია ძირითადად რუსულიდან თარგმანები.

ქართული მწერლობის აღორძინების ხანაში (XVII-XVIII სს.), კულტურული რენესანსის პერიოდში, საქართველოში საგანგებო ყურადღება დაეთმო პირველდაწყებითი და საშუალო საფეხურის განათლებას. 1755 წელს თბილისში დაიწყო მუშაობა საღვთისმეტყველო-ფილოსოფიურმა სემინარიამ, რომლის რექტორი ფილიპე ყაითმაზაშვილი გახლდათ. საგანმანათლებლო სამქიანობის გარდა იგი მთარგმნელობით მოღვაწეობასაც ეწეოდა. იგი თარგმნიდა ფილოსოფიურ და თეოლოგიურ ლიტერატურას.

სწავლა-განათლების განვითარებამ ხელი შეუწყო სამეცნიერო ნაშრომების შექმნასა და თარგმნას. განსაკუთრებული იყო ქართველების ინტერესი ევროპული მეცნიერების მიღწევებისადმი. აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის სამეცნიერო ჩანაწერებში მოცემულია მონაცემები XVIII-XIX საუკუნეების თარგმანების შესახებ. აქტიურად ითარგმნებოდა ანტიკური და ჩვენი წ.აღ. პირველი საუკუნეების ფილოსოფიური ტრაქტატები, XVII-XVIII სს-ის დასავლეთ ევროპელი სწავლულების შრომები და სხვა. ამ პერიოდის გამოჩენილი მეცნიერები და მთარგმნელები იყვნენ: არჩილ მეფე I, მეფე ვახტანგ VI, ანტონ კათოლიკოსი, სულხან-საბა ორბელიანი, დავით ბაგრატიონი, ალექსანდრე ამილახვარი, გაბრიელ გელოვანი, დოსითეოზ ჩერქეზიშვილი და სხვები.

2.3. მეცნიერებისა და ცოდნის გავრცელება და თარგმანის როლი

ცოდნის მიმოქცევა და გაცვლა სავარაუდოდ ხდებოდა უხსოვარი დროიდან, როდესაც დაახლოებით 10000 წლის უკან პირველი საზოგადოებები ჩამოყალიბებდნენ. უფრო კონკრეტული სამეცნიერო ცოდნის გაცვლა დაიწყო მას შემდეგ, რაც დასავლეთ და აღმოსავლეთ ევროპაში თანამედროვე მეცნიერებები გაჩნდა XVI -XVII სს-ში.

კ.კასერი და დ. გუთმაიერი თავიანთ სტატიაში „ცოდნის ადრეული გაცვლის ისტორია“ საუბრობენ ცოდნის გაცვლა-გავრცელებაზე და აღნიშნავენ, რომ ისტორიულად ის ტერიტორია, სადაც XV-XVIII საუკუნეებში სამეცნიერო რევოლუცია მოხდა, იყო გერმანელი ერისა და მისი მეზობელი ქვეყნების წმინდა რომის იმპერიის ნაწილი.

კ. კასერი და დ. გუთმაიერი აღნიშნავენ, რომ ძირითადად, უნდა განვასხვავოთ ცოდნისა და კვლევის მეთოდების გაცვლა უნივერსიტეტებს, აკადემიებსა და ცალკეულ მეცნიერებს შორის რეგიონულ, ეროვნულ, ტრანსნაციონალურ და გლობალურ დონეზე,

ასევე ექსპერტებს, არაექსპერტებსა და დამწყებ ექსპერტებს შორის, როგორცაა სტუდენტები. მათი აზრით, დროთა განმავლობაში სამეცნიერო კომუნიკაციის ფორმებზე, გარდა სხვა დანაჩენი ფაქტორებისა, სამმა მნიშვნელოვანმა ელემენტმა მოახდინა გავლენა, პირველ რიგში, ესაა ტექნოლოგიების გაცვლა და მათი ტრანსფორმაციები. ასევე ზეპირი კომუნიკაციიდან ელექტრონულ კომუნიკაციაზე გადასვლა, სხვადასხვა მედიამ - წერა, ბეჭდვა, ტელეკომუნიკაცია და ციფრული გაცვლის ფორმები - არსებითად იმოქმედა ცოდნის წარმოების, მეცნიერული გაცვლისა და შინაარსის პირობებზე.

მეორე მნიშვნელოვან ელემენტად ისინი ასახელებენ თარგმანს, როგორც კომუნიკაციის ერთ-ერთ საკმაოდ აქტუალურ მეთოდს და აქვე დასძენენ, რომ: „... წიგნებისა და სტატიების სხვა ენებზე თარგმანის გარეშე ცოდნის გაცვლა ძალიან შეზღუდული იქნებოდა“. (კასერი, გუთმეიერ, 2018:19).

თუ თვალს გადავაკვლავებთ მეცნიერებისა და ცოდნის გავრცელების პროცესს, ნათლად დავინახავთ თარგმანის როლს მეცნიერების განვითარებაში.

სამეცნიერო პროგრესისა და ცოდნის გავრცელების საინტერესო სამფაზიან მოდელს გვთავაზობს მკვლევარი ბასალა. ჯ. ბასალას მონაცემებით, XVI XVII ს-ში თანამედროვე მეცნიერება გეოგრაფიულად აღმოცენდა დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში: იტალია, საფრანგეთი, ინგლისი, გერმანია, ჰოლანდია, ავსტრია და სკანდინავიური ქვეყნები. სამეცნიერო-ისტორიულ წრეებში ხშირად ისმის კითხვა, თუ რატომ აღმოცენდა სამეცნიერო მეცნიერება სწორედ დასავლეთ ევროპაში, მაგრამ ბასალა ახდენს საკითხის უფრო სხვაგვარ ფორმულირებას: თუ როგორ მოხდა მეცნიერებისა და ცოდნის დასავლეთ ევროპიდან მსოფლიოს სხვა ქვეყნებში გავრცელება.

იგი გამოყოფს პირველ ფაზას, როდესაც მოხდა მეცნიერული ცოდნის ევროპის ფარგლებს გარეთ გატანა. მკვლევარის მოსაზრებით, პირველი ფაზა ხასიათდება ევროპელების მიერ ცოდნის გავრცელებით, როდესაც ხდებოდა ახალ მიწებზე მოგზაურობა, ათვისება, მათი ფლორა-ფაუნის, ფიზიკური მახასიათებლების შესწავლა და მერე ყველა ამ მონაცემის უკან ევროპაში წაღება.

მეორე ფაზა, რომელსაც ბასალა კოლონიური (კოლონიალური) მეცნიერების ფაზას უწოდებს, პირველ ფაზაზე გაცილებით გვიან დაიწყო, მაგრამ უფრო დიდ მასშტაბებს მიაღწია, რადგანაც ამ პერიოდში სამეცნიერო საქმიანობაში გაცილებით მეტი სწავლული და მკვლევარი იყო ჩართული. ამ ეტაპზე მოხდა ევროპული ცოდნის ბაზაზე ეროვნული, მაგრამ ჯერ კიდევ დამოკიდებული - კოლონიური მეცნიერების ჩამოყალიბება.

მესამე ფაზას ბასალა დამოუკიდებელ სამეცნიერო ტრადიციას უწოდებს, როდესაც კოლონიური მეცნიერება დამოუკიდებელ მეცნიერებად იქცა. ამ პერიოდში გაიზარდა მოთხოვნა თარგმანზე, რომელსაც დიდი წვლილი მიუძღვის მესამე ფაზის ეტაპზე მიმდინარე პროცესებში.

ბასალას კვლევის საფუძველზე ჩვენის მხრივ შეგვიძლია დავსძინოთ, რომ მეცნიერება შეიძლება ლოკალურ საგოზადოებაში ჩამოყალიბდეს, მაგრამ იგი ინტერნაციონალური მეცნიერების ნაწილია და კაცობრიობის საკუთრებას წარმოადგენს. ამის უტყუარი მაგალითია XXI საუკუნე თავისი გლობალიზაციით, როდესაც სხვადასხვა ენოვანი მსოფლიო მეცნიერება საერთო ამოცანებსა და პრობლემებზეა ფოკუსირებული ენობრივი ბარიერის მიუხედავად, რასაც თანამედროვე საზოგადოება წარმატებით ართმევს თავს სწორედ თარგმანის წყალობით. ეს კიდევ ერთხელ მოწმობს თარგმანის მნიშვნელობასა და მის დიდ როლს მსოფლიო მეცნიერების განვითარებაში.

2.4. სამეცნიერო დისკურსი და მისი ჩამოყალიბება

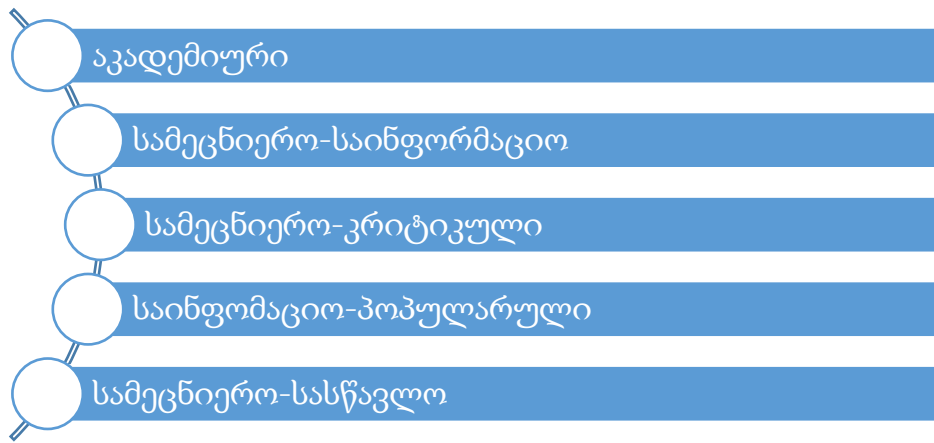
დისკურსი - განმარტება და კლასიფიკაცია

თანამედროვე ჰუმანიტარულ მეცნიერებებში დისკურსის გაგება სხვადასხვაგვარია. ტერმინი „დისკურსი“ ფრანგული ლინგვისტიკის ფარგლებში ჩამოყალიბდა და აქეთ-იქით სირბილს, მოძრაობას, მეტყველებას ნიშნავს. დისკურსი არის მეტყველება ცხოვრებისეული ყველა ნიუანსით და სპეციფიკით. სწორედაც ცხოვრებისეული რეალიები წარმოადგენენ პრაგმატულ ასპექტებს.

ჩვენი ყურადღების ცენტრში სამეცნიერო დისკურსია, რომელსაც განეკუთვნება სხვადასხვა ტიპის სამეცნიერო ხასიათის ტექსტები, იქნება ეს სტატიები, მონოგრაფიები თუ სხვა.

იგი ხასიათდება სამეცნიერო ენით, ტერმინების სიუხვით, ობიექტურობით, ლოგიკურობით, ემპირიულობით, მეთოდოლოგიურობით, კრიტიკულობით.

სამეცნიერო დისკურსში განასხვავებენ ტექსტის შემდეგ ტიპებს:

სამეცნიერო დისკურსი ტერმინების სიუხვით ხასიათდება. მათი თარგმნის თავისებურება აღნიშნულ დისკურსში ერთ-ერთი საკვანძო მომენტია და შესაბამისად, მათი თარგმნის სპეციფიკას განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მივაქციოთ. ჩვენს ნაშრომში ძირითადი აქცენტი სწორედ ტერმინოლოგიის თარგმნის პრობლემატიკაზე გავაკეთეთ.

ტერმინების თარგმანის სირთულე სხვადასხვა ფაქტორებით შეიძლება იქნას გამოწვეული, რომელთაგან ერთ-ერთი სამიზნე ენის ტერმინოსისტემაა. სწორედ ამიტომ, მომდევნო ქვეთავში ჩვენ განვიხილავთ ქართული ტერმინოსისტემის სპეციფიკას და მასთან დაკავშირებულ სირთულეებს.

2.5. ქართული ტერმინოსისტემის პრობლემატიკა

ტერმინოლოგიის ქართული თარგმანის პრობლემის ერთ-ერთი მიზეზი ახალი ქართული სამეცნიერო ტერმინოლოგიის სიმწირეა, რაც იმითაცაა განპირობებული, რომ არ არსებობს ერთიანი ტერმინოლოგიის შექმნის დაკანონებული სისტემა. თარგმნისას ხშირად ტერმინები სუბიექტური შეხედულებებისამებრ გამოიყენება და არ ხდება მათი ტერმინოსისტემაში გადამოწმება.

დღესდღეობით, ქართული ენა, და მათ შორის სამეცნიერო ენაც, ინგლისურის დიდ გავლენას განიცდის, რაც XXI საუკუნის ტექნოლოგიური პროგრესითაა გამოწვეული. ამრიგად, ქართული ენა საკმაოდ დიდი სირთულის წინაშე დგას. ადრე ტერმინები რუსული ენიდან ითარგმნებოდა, რის შედეგადაც წამოიქმნა ქართული ტერმინოსისტემა. ჩვენს ეპოქაში რუსული ენა ინგლისურმა ჩაანაცვლა და სამწუხაროდ, ტერმინების

გადმოქართულება ხშირ შემთხვევაში არ ხდება, არამედ პირდაპირ ინგლისური სიტყვა გამოიყენება, რის შედეგადაც თანამედროვე ქართულში უცხო სიტყვები მომრავლდა, რამაც, შეიძლება, დროთა განმავლობაში ენაზე უარყოფითი გავლენა იქონიოს. უცხო სიტყვები არამხოლოდ სალაპარაკო ენაშია უხვად მომრავლებული, არამედ სამეცნიერო სფეროშიც კი.

თანამედროვე ქართულში ტერმინოლოგიის მკაცრად ჩამოყალიბებული სისტემის უქონლობა თუ ნაკლებობა კიდევ უფრო ართულებს სამეცნიერო დისკურსის თარგმანს. ამიტომ საჭიროა ერთიანი ტერმინოსისტემის შექმნა, რომელსაც ცალკეული მთარგმნელები და დარგის სპეციალისტები დამოუკიდებლად კი არ ჩამოაყალიბებენ, არამედ ამ საკითხით სპეციალურად შექმნილი კომისია უნდა იყოს დაკავებული, სადაც მთარგმნელები, დარგის სპეციალისტები, ლინგვისტები და სხვა პროფესიონალები ერთობლივად შეიმუშავებენ ტერმინშემოქმედების ნორმებს. ამგვარად, შედეგად მივიღებთ ერთიან საყოველთაოდ აღიარებულ ტერმინოსისტემას, რაც, ერთი მხრივ, ხელს შეუწყობს ქართული სამეცნიერო ენის განვითარება-გამდიდრებას, დახვეწა-გამართვას, ხოლო მეორე მხრივ, გაამარტივებს ტერმინოლოგიის თარგმნის საკითხს, რაც მომავალში მთარგმნელებს დაეხმარება მსგავსი პრობლემით გამოწვეული შეცდომების თავიდან აცილებაში.

თავი III

სამეცნიერო დისკურსის თარგმანი

3.1. სამეცნიერო დისკურსის თარგმანის სპეციფიკა

უდაოა, რომ თარგმანს უდიდესი როლი აქვს ცივილიზაციის და კერძოდ, მეცნიერების განვითარებაში. პროექტის KEAC-BSR ფარგლებში, ბოლო სამი წლის მანძილზე ჩვენს მიერ სამეცნიერო დისკურსის სხვადასხვა დარგის ტექსტები იქნა შესწავლილი. ნაშრომში გავაშუქეთ ჩვენთვის ორი შედარებით უფრო აქტუალური მიმართულება - საინფორმაციო ტექნოლოგიები და სამედიცინო სფერო, რომელთა

მაგალითზეც მოკლედ განვიხილავთ სამეცნიერო დისკურსის თარგმანის სფეროში და სირთულეებს.

სამეცნიერო დისკურსს, ისევე როგორც ყველა სხვა ნარატივს, გააჩნია მისთვის დამახასიათებელი ლექსიკური, გრამატიკული და სტილისტიკური მახასიათებლები, რომლებიც საერთოა მისი ყველა სფეროსათვის.

სამეცნიერო დისკურსის თარგმანი მთელ რიგ მოთხოვნებს უნდა აკმაყოფილებდეს რათა ის ჩაითვალოს ორიგინალი ტექსტის ხარისხიან, ადეკვატურ თარგმანად. ასეთი ძირითადი მოთხოვნები ითვალისწინებს:

- უცხოენოვანი ტექსტის ზუსტ და სწორ გადმოცემას;
- სტილის შესაბამისობასა და დაცვას, რაც გულისხმობს აზრის მაქსიმალურად ზუსტად და ლოგიკურად გადმოტანას;
- უნდა შეესატყვისებოდეს სამიზნე ენის სალიტერატურო და უზუალურ ნორმებს, რათა დაცული იყოს ენობრივი სტანდარტები, რაც იმას ნიშნავს, რომ ორიგინალის ენობრივი თავისებურებების სამიზნე ენაში გადმოტანა უნდა ხდებოდეს სამიზნე ენის შესაძლებლობების ფარგლებში.

გვინდა ხაზი გავუსვათ იმას, რომ ამ სფეროს თარგმანის ძირითად პრობლემას ჩვენ ტერმინების ტრანსკოდირებაში ვხედავთ. სწორედ ამიტომ, ჩვენი პრაქტიკული კვლევის ცენტრში ტერმინების ლინგვისტური ბუნების გაანალიზება, მათი თარგმნის თავისებურება და პრობლემატიკა აღმოჩნდა.

3.2. სამეცნიერო ტერმინების ლინგვისტური ბუნება და მათი თარგმნის გავრცელებული სტრატეგიები

სამეცნიერო დისკურსის ერთ-ერთ ყველაზე ნიშანდობლივ თვისებას წარმოადგენს ტერმინების და მყარი გამონათქვამების სიუხვე, რომელიც პირობითად იყოფა ორ ნაწილად:

- ზოგადსამეცნიერო ხასიათის ტერმინოლოგია და ფრაზარიუმი (კვლევის შედეგები, საკვლევი ობიექტი, კვლევის მეთოდოლოგია და სხვ.);
- ვიწრო სამეცნიერო სფეროს ტერმინოლოგიური სისტემა (მაგალითად, მათემატიკური ტერმინები, ბირთული ფიზიკის ტერმინოლოგია და სხვ.).

ნებისმიერი ტერმინოლოგიის ძირითადი ერთეულია ტერმინი. მთარგმნელობითი პრაქტიკის კუთხით ტერმინები შეიძლება დავყოთ 2 ჯგუფად:

- ტერმინები, რომელთაც სამიზნე ენაში მოეპოვებათ შესატყვისები (ექვივალენტები);
- ტერმინები, რომელთაც სამიზნე ენაში არ მოეპოვებათ შესატყვისები.

ყველა ვიწრო სფეროს, ერთი მხრივ, გააჩნია ისეთი ტერმინოსისტემა, რომელიც საერთოა მოცემული დისკურსისათვის, ხოლო მეორე მხრივ, მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი ტერმინები, რაც ამ კონკრეტული დარგის სპეციფიკითაა განპირობებული. ეს ფაქტი აშკარად ჩანს ტექსტის ერთეულების ფუნქციონირების გაანალიზებისას. გვსურს გამოვყოთ რამდენიმე ტერმინი, რომლებიც სხვადასხვაგვარად ფუნქციონირებენ სამეცნიერო დისკურსის დარგობრივ სფეროებში. ეს არის აშკარა ომონიმის მოვლენა, მაგრამ შიდაენობრივი ომონიმისგან: მაგ. ბარი - ბარი, და ენათშორისი ომონიმისგან: actual – ფაქტობრივი და არა აქტუალური განსხვავებით, ასეთ სიტყვებს ჩვენ შეგვიძლია პირობითად ვუწოდოთ დისკურსშიდა ომონიმია.

მაგალითად Gate:

ზოგადი	ჭიმვარი,შესასვლელი ,საგუმბაო, კარიბჭე, შლაგბაუმი
ზოგადტექნიკური	საფარი, საკვალთი, საკეტი, სარქველის საფარი; საზღვაო - შლუზი
ჰიდრაულიკური	ფარი, საკეტი; სამთო - შტრეკი, გადასავალი მასალა
საზღვაო	შლუზი
აეროპორტი	გასასვლელი

განსაკუთრებულ სირთულეს წარმოადგენენ ტერმინოლოგიური მეტაფორები. ისეთ ტერმინებს, რომლებიც მეტაფორულ გამოხატულებას შეიცავს, ეწოდება მეტაფორული ტერმინები ან ტერმინოლოგიური მეტაფორები, ან უფრო მოკლედ, ტერმინი-მეტაფორა.

<i>ორიგინალი</i>	<i>ქართული თარგმანი</i>	<i>რუსული თარგმანი</i>
<i>lean concrete</i>	<i>თხელი ბეტონი</i>	<i>тощий бетон</i>
<i>dust arrest</i>	<i>მტვერის დაჭერა-</i>	<i>улавливание пыли</i>
<i>jaws</i>	<i>მარწუხი</i>	<i>тиски, зажим</i>
<i>mole</i>	<i>გვირაბის ექსკავატორი / თხუნელა</i>	<i>туннельный экскаватор/крот</i>

მეტაფორული ტერმინები ასრულებენ ახალი ტექნიკური ობიექტების სახელების ფუნქციას, ამავდროულად ისინი ატარებენ კონოტაციურ ინფორმაციას, რაც შეიძლება განვიხილოთ როგორც მათ მიერ კოგნიტური ფუნქციის რეალიზება.

მეტაფორული ტერმინების მაგალითების გაანალიზების შედეგად, მათი გადმოტანის რამდენიმე გზა გამოიკვეთა:

1. მეტაფორა წყარო ენაში ასევე მეტაფორად გადმოვიდა თარგანში;
2. მეტაფორა წყარო ენაში თარგანში გადმოვიდა ტერმინის სახით;
3. და პირიქით, წყარო ენაში ტერმინი თარგანში გადმოვიდა მეტაფორის სახით;

რადგანაც ხშირად ლექსიკონების განახლება ვერ ეწევა მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარებას, ხშირად შეუძლებელია/გართულებულია ტერმინის ექვივალენტის პოვნა სამიზნე ენაში. თარგმნის თეორიაში მოცემულია ასეთი შესატყვისების არმქონე ტერმინების თარგმნის რამდენიმე გზა, რომელსაც წარმატებით იყენებენ მთარგმნელი პრაქტიკოსები. მთარგმნელობითი ტექნიკის საკითხებს არაერთი ნაშრომი ეძღვნება, სადაც დეტალურადაა განხილული თარგმანის დროს გამოყენებული ყველა შესაძლო მთარგმნელობითი ტრანსფორმაცია. სხვადასხვა მეცნიერები თავიანთ კლასიფიკაციას გვთავაზობენ. მოცემულ ნაშრომში ჩვენ რამდენიმე მათგანის კლასიფიკაციაზე შევაჩერეთ ყურადღება.

ფრანგულ ლინგვისტიკაში ჟან პოლ ვინე და ჟ. დალბერნეს მიერ წარმოდგენილ მთარგმნელობითი ტრანსფორმაციების კლასიფიკაციის თანახმად პირველ რიგში, გამოიყოფა ორი ჯგუფი:

1. პირდაპირი
2. არაპირდაპირი

პირდაპირი	სესხება
	კალკირება
	სიტყვა სიტყვითი თარგმანი

არაპირდაპირი	ტრანსპოზიცია
	მოდულაცია
	ეკვივალენცია
	ადაპტაცია

რამდენადაც ტერმინოლოგიური სისტემების განსხვავება წარმოადგენს სამეცნიერო-ტექნიკური დისკურსის თარგმნის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან სირთულეს, საყოველთაოდ მიღებული, ოფიციალურად დაფიქსირებული მნიშვნელობების გამოყენება შედარებით საიმედო სტრატეგიად ითვლება.

როგორც ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, სამეცნიერო ტექნიკური დისკურსი სხვადასხვა სფეროს მოიცავს, ჩვენ მოცემულ ნაშრომში შევეცადეთ რამდენიმე დარგის, კერძოდ საინფორმაციო ტექნოლოგიების და სამედიცინო ლიტერატურის მაგალითზე გვეჩვენებინა მოცემული დისკურსის თარგმანის ზოგადი თავისებურებანი და სირთულები.

დღესდღეობით ტექნოლოგიები ჩვენი ცხოვრების ყველა სფეროში არსებობს. ინფორმაციული ტექნოლოგიები (IT) ჩვენი ყოველდღიური საქმიანობის განუყოფელი ნაწილია. მან შეცვალა კომუნიკაციის გზა, რაც აისახება ენაზეც: რეგულარულად ჩნდება უფრო და უფრო ახალი IT ტერმინები, განსაკუთრებით ინგლისურ ენაზე, რომლებიც ბევრ სხვა ენაზე უნდა ითარგმნოს, რათა მსოფლიოს ქვეყნები არ ჩამორჩნენ ტექნოლოგიურ პროგრესს.

IT თარგმანი სამეცნიერო თარგმანის ნაწილია, რომელიც უზრუნველყოფს თარგმანს საინფორმაციო ტექნოლოგიების სფეროში. ტექნოლოგიური პროგრესისა და კომპიუტერიზაციის შედეგად სხვადასვა ენაში ახალი სპეციალური ლექსიკა იქმნება. ხდება ახალი ტერმინის ფორმირება და დამკვიდრება, რაც თავის მხრივ, გარკვეულ სირთულეს წარმოადგენს თარგმნისას.

კომპიუტერული ტერმინები პირობითად შემდეგ ჯგუფებად შეიძლება დაიყოს:

პირველი ჯგუფი მოიცავს ისეთი ტერმინებს, რომლებსაც გააჩნიათ ექვივალენტები სამიზნე ენაში:

<i>ორიგინალი</i>	<i>ქართული თარგმანი</i>	<i>რუსული თარგმანი</i>
Hard Disk	მყარი დისკი	жесткий диск
Desktop	სამუშაო მაგიდა	рабочий стол
Save	შენახვა	сохранить
Send	გაგზავნა	отправить

მეორე ჯგუფში შევიდა ტრანსკრიბცია/ტრანსლიტერაციით გადმოტანილი ტერმინები:

<i>ორიგინალი</i>	<i>ქართული თარგმანი</i>	<i>რუსული თარგმანი</i>
Windows	ვინდოუსი	виндоуз
Bluetooth	ბლუთუზი	блютус
Photoshop	ფოტოშოპი	фотошоп
Processor	პროცესორი	процессор

მესამე ჯგუფში - კალკირებით გადმოტანილი, ანუ უცხოენოვანი სიტყვის პირდაპირი თარგმნით:

<i>ორიგინალი</i>	<i>ქართული თარგმანი</i>	<i>რუსული თარგმანი</i>
Mouse	თაგვი	мышка
Memory	მეხსიერება	память
Keyboard	კლავიატურა	клавиатура
Motherboard	დედა პლატა	материнская плата

მიუხედავად იმისა, რომ ქართულში არსებობს და დამკვიდრებულია ესა თუ ის ტერმინი, ფუნქციონირებაში უფრო ხშირია ინგლისური პირდაპირი ნასესხები ტერმინის გამოყენება, ვიდრე ქართული ექვივალენტისა. ჩვენი აზრით, ეს მოვლენა აიხსნება ქართულში არსებული ტენდენციით, რაც უცხო ენის გავლენის სფეროში მოქცევაში გამოიხატება.

თუ რა არსებითი მნიშვნელობა აქვს დროულად და ხარისხიანად შესრულებულ თარგმანს, შეგვიძლია ვნახოთ სამედიცინო სფეროს თარგმანის შემთხვევაში. მედიცინის სწრაფი განვითარება ხასიათდება ახალ-ახალი მედიკამენტებისა და სამკურნალო მეთოდების აღმოჩენებითა და გაუმჯობესებით, რასაც, ძირითადად, ადგილი აქვს მსოფლიოს წამყვან ქვეყნებში, საიდანც უახლესი მიღწევები ვრცელდება მსოფლიოს მასშტაბით, რაშიც დიდია თარგმანის როლი.

სამედიცინო ტექსტების თარგმნისას იკვეთება მთელი რიგი სირთულეები, რომლებიც ძირითადად, ტერმინოლოგიასთან, სამედიცინო ლექსიკის ექვივალენტურობასთანაა დაკავშირებული. მათგან ჩვენ გამოვყოფდით ეპონიმების თარგმანის პრობლემას. ზოგადად, საკუთარი სახელის გადმოტანის პრობლემატიკა ყველა სფეროში იჩენს თავს. სამეცნიერო დისკურსის ფარგლებში ჩვენ გვინტერესებს მათი ტერმინებთან გადაკვეთის წერტილი, რომელიც ეპონიმების სახითაა წარმოდგენილი.

ვებ გვერდზე whonamedit.com, რომელიც წარმოადგენს სამედიცინო ეპონიმების ბიოგრაფიულ ლექსიკონს, დღეის მონაცემებით მოცემულია 8060 ეპონიმი. სამედიცინო ეპონიმი ესაა ნებისმიერი სიტყვა, რომელიც დაკავშირებულია მედიცინასთან და რომლის სახელწოდებაც მომდინარეობს პიროვნებისაგან. სამედიცინო სფეროში გავრცელებული

ეპონიმების მაგალითების გაანალიზების შედეგად, მათი გადმოტანის რამდენიმე გზა გამოიკვეთა:

1. ეპონიმი ორიგინალ ენაში ასევე ეპონიმად გადმოვიდა ქართულში:

მაგალითად: *Lyme disease* - ლაიმის დაავადება

2. ეპონიმი ორიგინალ ენაში ქართულში გადმოვიდა ეპონიმისა და დაავადების სახელწოდების სახით:

მაგალითად: *Adam's apple* - ფარისებრი ხრტილი, „ადამის ვაშლი“

3. ეპონიმი ორიგინალ ენაში ქართულად გადმოტანილ იქნა მხოლოდ დაავადების სახელწოდების სახით:

მაგალითად: *Allan-Herndon-Dudley syndrome* ფსიქომოტორული ჩამორჩენა (დაქვეითება)

სამეცნიერო თარგმანის სირთულეებიდან გამომდინარე შეიძლება ითქვას, რომ ამ ტიპის ტექსტების მთარგმნელი არამხოლოდ ენის კარგი ცოდნით უნდა გამოირჩეოდეს, არამედ უნდა ფლობდეს სპეციალურ ლექსიკას როგორც წყარო, ასევე სამიზნე ენაზე, რათა მოახდინოს მოცემული ტერმინების წყარო ენაზე ადეკვატური გადატანა ამ ენაზე არსებული მიღებული ტერმინოსისტემის შესაბამისად, რათა თავიდან აიცილოს შეცდომები, რამაც, ხშირ შემთხვევაში შეიძლება სერიოზული ნეგატიური შედეგიც კი იქონიოს.

3.3. მთარგმნელობითი შეცდომების ტიპოლოგია

სამეცნიერო დისკურსის შესასწავლად ჩვენი კვლევა ორი მიმართულებით წარიმართა. ერთი მიმართულებისათვის ჩვენ გავაანალიზეთ სამეცნიერო დისკურსის საკმაოდ წარმატებული თარგმანის ნიმუში, რომელიც ამავდროულად წარმატებულად ფუნქციონირებს თანამედროვე ქართულ სამეცნიერო სფეროში. დავამუშავეთ და გამოვკვეთეთ ტიპიური მთარგმნელობითი შეცდომების პირობითი ტიპოლოგია, იმისათვის, რომ გაგვეგო, წყარო ტექსტის რა ენობრივი ელემენტები იწვევენ

მთარგმნელობით შეცდომებსა და უზუსტობებს, თუ რითი შეიძლება აიხნას მსგავსი შეუსაბამობები.

ჩვენ ანალიზისათვის გამოვიყენეთ ანე ჰაკენსონისა და თომას იონტერის ანგარიში ბირთვულ გაუვრცელებლობაზე: „ბირთვული გაუვრცელებლობა და ბირთვული გარანტიები“, რომელიც შვედეთის ბირთვული ენერჯის ინსპექტორატისათვის იქნა შედგენილი 2007 წელს და რომლის ქართული თარგმანი 2018 წელს მოამზადა არასამთავრობო ორგანიზაციამ - სამოქალაქო საბჭო თავდაცვისა და უსაფრთხოების საკითხებზე.

გამოიკვეთა უზუსტობების 2 ძირითადი ჯგუფი: უმნიშვნელო და მნიშვნელოვანი, რომელთა გამომწვევ მიზეზებში გამოიყო ლექსიკური, გრამატიკული: სინტაქსი, მორფოლოგია და კომბინირებული.

უმნიშვნელო, მაგალითად:

ორიგინალი	თარგმანი	კორექტირებული ვარიანტი
British researchers, who at that time were among the foremost in the world,	ბრიტანელმა მკვლევარებმა, რომლებიც იმ დროისათვის მსოფლიოში გამოჩენილ მეცნიერთა შორის იყვნენ (გვ.18)	ბრიტანელმა მკვლევარებმა, რომლებიც იმ დროისათვის მსოფლიოში მოწინავე მეცნიერთა შორის იყვნენ

მეორე ჯგუფს წარმოადგენს მნიშვნელოვანი უზუსტობები, რის შედეგად მოხდა შინაარსის შეცვლა. პირველი ჯგუფის მსგავსად, აქაც უზუსტობების გამომწვევი მიზეზი ლექსიკური და გრამატიკული ერთეულების შეუსატყვისობაა. ლექსიკურ შეუსაბამობებში ჩვენ პირობითად გამოვყავით ზოგადი მნიშვნელობის ლექსიკისა და ტერმინების, სათაურების, ორგანიზაციების დასახელებების, საკუთარი სახელებისა და სხვა ტექსტური დონის უზუსტობები. ხოლო გრამატიკული ტიპის შეცდომებში გამოიკვეთა მორფოლოგიური და სინტაქსური, მაგრამ ვინაიდან მორფოლოგია და

სინტაქსი მჭიდროდაა დაკავშირებული ერთმანეთთან, ხშირად კომბინირებული ტიპის უზუსტობებს ვაწყდებით, რომელთაც ემატება სემანტიკური ნიუანსები.

ქვემოთ მოცემულ ცხრილებში ჩვენ შევეცადეთ ზემოთაღნიშნული უზუსტობები დაგვეჯგუფებინა მათი ტიპების მიხედვით.

ზოგადი მნიშვნელობის ლექსიკური უზუსტობები

ორიგინალი	თარგმანი	კორექტირებული ვარიანტი
The Additional Protocol and its <i>consequences</i>	დამატებითი პროტოკოლი და მისგან გამოწვეული <i>ქმედებები</i> (სარჩევი)	დამატებითი პროტოკოლი და მისგან გამოწვეული <i>შედეგები</i>
<i>To begin with</i> , the Soviet Union was skeptical about the <i>American plans</i> .	<i>დასაწყისში</i> საბჭოთა კავშირი სკეპტიკურად უყურებდა <i>ამერიკელების გეგმას</i> (გვ.24)	<i>დავიწყით იმით, რომ</i> საბჭოთა კავშირი სკეპტიკურად უყურებდა <i>ამერიკულ გეგმებს</i>

როგორც ვხედავთ, აქ საქმე გვაქვს ზოგადი მნიშვნელობის ლექსიკურ შეუსაბამოებთან, როდესაც სამიზნე ენაში არასწორი ექვივალენტია გამოყენებული.

ტერმინოლოგიური შეუსაბამოებები

ორიგინალი	თარგმანი	კორექტირებული ვარიანტი
Atoms for Peace	მშვიდობიანი ატომი (სარჩევი)	ატომი მშვიდობისთვის
Cherenkov viewing	ჩერენკოვის ნათების	ჩერენკოვის ღამის

devices	აღმწერი მოწყობილობა (სარჩევი)	ხედვის ხელსაწყო
---------	----------------------------------	-----------------

მორფოლოგიური ხასიათის შეცდომები

ორიგინალი	თარგმანი	კორექტირებული ვარიანტი
Internal controls as we have never heretofore contemplated.	შიდა კონტროლს, რომელიც აქამდე არ გვექონია (გვ.21)	შიდა კონტროლს, რომელზეც აქამდე არასდროს დავფიქრებულვართ.

სინტაქსური და კომბინირებული ხასიათის შეცდომები

ორიგინალი	თარგმანი	კორექტირებული ვარიანტი
the world's major uranium deposit	მსოფლიოს ყველზე დიდ ურანის საბადოზე (გვ.20)	მსოფლიოს ურანის ყველზე დიდ საბადოზე
new possibilities for developing and strengthening common international security	საერთაშორისო უსაფრთხოების ახალი ერთობლივი შესაძლებლობების გაჩენას (გვ.11)	ახალი შესაძლებლობები საერთო საერთაშორისო უსაფრთხოების განვითარებისა და გაძლიერებისათვის

ტექსტურ დონეზე უზუსტობები, სადაც ჩვენ დავაჯგუფეთ სათაურებსა და ქვესათაურებში, ასევე აბზაცების დონეზე დაშვებული უზუსტობები.

ორიგინალი	თარგმანი	კორექტირებული ვარიანტი
An Introduction to Nuclear Non-Proliferation and Safeguards	ბირთვული გაუვრცელებლობა და ბირთვული გარანტიები (სათაური)	შესავალი ბირთვულ გაუვრცელებლობასა და გარანტიებში
The IAEA is formed: the period 1955-57	ატომური ენერჯის საერთაშორისო სააგენტო (გვ.25)	IAEA შექმნა: პერიოდი 1955-57 წწ

ცალკე ჯგუფში გავაერთიანეთ ორგანიზაციის დასახელებისა და საკუთარი სახელების გადმოტანის შეუსაბამობები:

ორიგინალი	თარგმანი	კორექტირებული ვარიანტი
Henri Becquerel	ჰენრი ბეკერელი (გვ.17)	ანრი ბეკერელი
International Atomic Development Authority (IADA)	საერთაშორისო ატომური განვითარების ორგანიზაცია (საგო) (გვ. 22)	ატომური განვითარების საერთაშორისო ორგანიზაცია
International Atomic Energy Agency	საერთაშორისო ატომური ენერჯის სააგენტო (გვ. 25)	ატომური ენერჯის საერთაშორისო სააგენტო

მოყვანილი მაგალითების ანალიზის საფუძველზე შეიძლება დავასკვნათ, რომ შეცდომები სხვადასხვა მიზეზებითაა გამოწვეული. ლექსიკური უზუსტობები, ხშირ

შემთხვევაში გამოწვეულია სამიზნე ენაში არასწორი ექვივალენტი გამოყენებით. ტერმინების არასწორადა გადმოტანა, სავარაუდოდ, იმით არის გამოწვეული, რომ არ მოხდა მათი შესაბამის ტერმინოსისტემაში ან დარგის სპეციალისტთან გადამოწმება.

მორფოლოგიური ტიპის უზუსტობები დამოკიდებულია ქართული და ინგლისური ენების განსხვავებულ მორფოლოგიურ შესაძლებლობებზე. მაგალითად, ინგლისურში ასპექტი გამოხატულია ზმნის დროის ფორმებით. მსგავსი ნიუანსები ქართულ ენაში სხვაგვარადაა გადმოცემული, ამიტომ გასაკვირი არ არის, რომ თარგმანში მსგავსი შეცდომებია.

რაც შეეხება სინტაქსურ დონეზე დაშვებულ უზუსტობებს, ეს იმით აიხსნება, რომ სხვადასხვა ენების სტრუქტურა ძალიან განსხვავებულია, მათ შორის ინგლისური და ქართული ენებისაც. მათი წინადადებების წყობა არ ემთხვევა ერთმანეთს: მათ წევრების სხვა წყობა გააჩნიათ, რომელიც ზოგჯერ თავისუფალი, ზოგჯერ კი აუცილებელია, ქართული ზმნის ფართო შესაძლებლობები ცვლის წინადადების სტრუქტურას თარგმნის შემთხვევაში და ასე შემდეგ.

ზემოთ აღნიშნულის საფუძველზე შემუშავებული იყო შემდეგი რეკომენდაციები:

რეკომენდაციები

ჩვენი კვლევის მეორე მიმართულებაში ტიპური შეცდომების ანალიზის შედეგად გამოიკვეთა სხვადასხვა მთარგმნელობითი ხერხები, რომელთა საფუძველზეც ჩვენ შევეცადეთ გამოგვემუშავებინა ყველაზე წარმატებული მთარგმნელობითი სტრატეგიები მაქსიმალურად ადეკვატური თარგმანის მიღწევის მიზნით. ამის საფუძველზე ჩვენ გვსურს შემოგთავაზოთ რეკომენდაციები, რომლებიც სასურველია გაითვალისწინოს ამ სფეროში მომუშავე ნებისმიერმა მთარგმნელმა.

1. პირველ რიგში, გვსურს ყურადღება გავამახვილოთ მოცემულ სფეროში არსებული ხანგრძლივი კამათის საგანზე და პასუხი გავცეთ კითხვას: ვინ უფრო უკეთესი მთარგმნელია - პროფესიონალი მთარგმნელი თუ დარგის სპეციალისტი? ზემოთდასახელებული საერთაშორისო სამეცნიერო პროექტის ფარგლებში

მუშაობისას, ჩვენ შევხდვით და გავესაუბრეთ არაერთ რეციპიენტს, რომელთაგან გვსურს გამოვყოთ ერთ-ერთი მათგანი, რომელიც სამედიცინო სფეროში მუშაობს და ელემენტარულ დონეზე ფლობდა უცხო უნას. თავისი საქმიანობის მანძილზე, აღნიშნული რეციპიენტი ხშირად აწყდებოდა ისეთ პრობლემას, როდესაც უცხოენოვან სამედიცინო დოკუმენტაციის თარგმანში ისეთი უხეში შეცდომები იყო დაშვებული, რას საბოლოო ჯამში, საკმაოდ არსებით შინაარსობრივ უზუსტობებს იწვევდა. მას უწევდა ამ შეცდომების კორექტირება, შედეგად, მან გააუმჯობესა უცხო ენის ცოდნის თავისი დონე და თავად დაიწყო სამედიცინო დოკუმენტების თარგმნა და საკმაოდ წარმატებულად. რადგანაც, ამ შემთხვევაში მივიღეთ უცხო ენის მცოდნისა და დარგის სპეციალისტის სინთეზი. ეს იშვიათი შემთხვევაა, როდესაც სპეციალური პროფესიული განათლება შერწყმულია პროფესიული მთარგმნელის გამოცდილებასთან.

ვინაიდან მსგავსი პრეცედენტი იშვიათობაა, მით უმეტეს ქართულ-ინგლისურ ენობრივ მიმართებაში, ჩვენი პირველი რეკომენდაცია შეიძლება შემდეგნაირად ჩამოვაყალიბოთ: სამეცნიერო სფეროში ყველაზე ეფექტურია ე.წ. შერეული თარგმანი, იგივე ავტორიზებული, რაც ნიშნავს, რომ თარგმანი შესრულებულია პროფესიონალი მთარგმნელის მიერ, მაგრამ საბოლოო რედაქციას აკეთებენ პროფესიონალი მთარგმნელი და ავტორი - დარგის სპეციალისტი, რადგანაც მხოლოდ სრული სამიზნე ტექსტის აღქმისას შეუძლია დარგის სპეციალისტს უზუალური შეცდომების გადამოწმება.

2. მეორე რეკომენდაცია სისტემურ მოთხოვნას უკავშირდება, რომელიც, ზოგადად, ნემისმიერი სფეროს თარგმანისთვისაა მნიშვნელოვანი, მაგრამ ჩვენი აზრით, სისტემური მიდგომის განსაკუთრებული მოთხოვნა სამეცნიერო დისკურსს ესაჭიროება, რადგანაც ცალკეული ტერმინის შინაარსობრივი შევსება დამოკიდებულია ამ ტერმინოსისტემაში შემავალ სხვა ტერმინებზე, მათ ერთმანეთთან დამოკიდებულებაზე. ანუ ტერმინის ზუსტი შესატყვისი მოიძებნება მხოლოდ სრული პარადიგმის გაშლის შედეგად.
3. ამასთან ერთად უნდა გვახსოვდეს, რომ ბევრ სამეცნიერო სფეროში თვით ტერმინების გარდა გამოიყენება ე. წ. პროფესიონალიზმები, რომლებიც ჩვეულებრივ სიტყვებსა და გამონათქვამებს წარმოადგენენ, მაგრამ კონკრეტულ პროფესიულ სფეროში დამატებით კონოტაციები შეიძინეს. ფუნქციონალური

ასპექტი იმდენად არსებითია, რომ თუ კონკრეტულ ტერმინს ფუნქციონირების დროს რაიმე დამატებითი კონოტაცია აქვს, იგი შეიძლება მხოლოდ ვიწრო სპეციალისტისთვის იყოს გასაგები, მაშინ როცა მთარგმნელთან იგი, შესაძლოა, სულაც დაიკარგოს. ამიტომაც ძალზედ მნიშვნელოვანია სისტემური მიდგომა და ტერმინის ფუნქციონირების თავისებურების გააზრება.

4. აგრეთვე ჩვენ მიგვაჩნია, რომ განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მივაქციოთ სამეცნიერო დისკურსის თარგმნისას მთარგმნელობითი შეცდომების გამომწვევ ზოგად ფაქტორებს, როგორცაა წყარო და სამიზნე ენების ლექსიკური ერთეულების, გრამატიკული კატეგორიების, უზუსის და ა.შ. შეუსატყვისობებს. ეს პრობლემა მეტნაკლებად ყველა დისკურსის თარგმნისას იჩენს თავს. მაგრამ თუ უმნიშვნელო უზუსტობა არ შექმნის პრობლემას მხატვრულ ან პუბლიცისტური ტექსტის თარგმნისას, როგორც ჩვენმა ანალიზმა აჩვენა, სამეცნიერო დისკურსში პატარა უზუსტობა ადვილად გადაიზრდება დიდ პრობლემად.
5. ასევე ძალიან დიდი მნიშვნელობა ენიჭება სამეცნიერო განვითარების დინამიკის გათვალისწინებას. ეს იმას გულისხმობს, რომ ერთი და იგივე ტერმინი მეცნიერების ამა თუ იმ სფეროს განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე შესაძლოა სხვადასხვაგვარად ფუნქციონირებდეს და შესაბამისად, ტერმინიც იცვლებოდეს. ყურადღება უნდა მიექცეს იმას, არის თუ არა ეს ცვლილება დაფიქსირებული თარგმანში. მაგალითისთვის ჩვენი საკვლევი მასალიდან შეიძლება განვიხილოთ შემდეგი ტერმინი: nuclear, რომელიც ინგლისურ ენაში გამოხატავს ორივე ცნებას: ატომურს და ბირთვულს. მაშინ როცა ქართულ და რუსულ ენებში ორი სხვადასხვა ლექსიკური ერთეული შეესაბამება, რომელიც სხვადასხვა ისტორიულ ეტაპებზე ფუნქციონირებდა. შესაბამისად, თარგმნისას, როდესაც საუბარია პირველი თაობის იარაღზე, გამოიყენება ტერმინი ატომური, მაშინ როცა შემდეგი თაობის უფრო დახვეწილი, გაუმჯობესებული იარაღის აღსანიშნავად ტერმინი ბირთვული გამოიყენება.
6. და ბოლო ჩვენი რეკომენდაცია განკუთვნილია არა მხოლოდ მთარგმნელებისათვის, არამედ ყველა დაინტერესებული მხარისათვის (დარგის სპეციალისტების, ლინგვისტების, მთარგმნელებისათვის). სამეცნიერო დისკურსის პროფესიული თარგმნისთვის საჭიროა ბევრი დამხმარე ლიტერატურის მომზადება, რომელიც, სამწუხაროდ, ძალიან მწირია ქართულ-ინგლისურ ენობრივ სფეროში (ჩვენ

ვგულისხმობთ სპეციალიზებულ ლექსიკონებს, როგორც არის: ზოგადსამეცნიერო კლიშეები, ფრაზარიუმი, ვიწრო სპეციალური ტერმინოლოგიური ლექსიკონი, აბრევიატურების ლექსიკონი და სხვ.)

სამეცნიერო ტექსტების თარგმანი ვერ ასრულებს თავის დანიშნულებას ტერმინების ადეკვატური თარგმანის გარეშე. ამის მისაღწევად აუცილებელია რიგი პირობების დაცვა. სამეცნიერო-პრაქტიკული თარგმნის დიდი გამოცდილება გვამღებს უფლებას დავასახელოთ ტერმინების ადეკვატური თარგმანის სამი ძირითადი ეტაპი. ჯერ ერთი, უნდა შესრულდეს ცალკე აღებული ტერმინების ექვივალენტის მოპოვება სამიზნე ენაში ან შესაბამისი ტრანსფორმაცია. მეორე პირობა ისაა, რომ ყოველი გადათარგმნილი ტერმინი უნდა გადამოწმდეს წყარო ენისა და სამიზნე ენის ტერმინოსისტემის თვალსაზრისით. და მესამეც, მხედველობაში უნდა იქნას მიღებული ტერმინთა სხვაობა, რომელიც ამა თუ იმ ენაზე აზრის გადატანის სპეციფიკითაა განსაზღვრული.

დასკვნითი დებულებები

ჩატარებული კვლევის შედეგად ჩვენ მივიღეთ შემდეგი დაკვნები:

1. უძველესი დროიდან მიმდინარე მთარგმნელობითი საქმიანობის გაშუქება მეტყველებს იმ უდიდეს როლზე, რომელიც თარგმანმა ითამაშა ქართული და საერთოდ მსოფლიო მეცნიერების განვითარებაში, მიუხედავად იმისა, რომ მე-17 საუკუნამდე არ არსებობდა თვით თეორიული მეცნიერება და თარგმანმცოდნეობა საერთოდ მე-20 საუკუნის მეორე ნახევარში ჩამოყალიბდა.
2. მსოფლიო მთარგმნელობითი საქმიანობის ისტორია და მისი თავისებური ფუნქციონირება საქართველოში მეტყველებს იმაზე, რომ ეს თავისებურებები ყალიბდებოდა უამრავი გეო-პოლიტიკური და სოციალურ-კულტურული ფაქტორის ზეგავლენით, ამიტომ ჩვენს მიერ შემუშავებული პერიოდიზაცია ეყრდნობა მთარგმნელობითი ფოკუსის შეცვლას საქართველოს განვითარების სხვადასხვა ისტორიულ პერიოდში.
3. ოცდამეერთე საუკუნეში მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების უსწრაფესი განვითარების ფონზე გაიზარდა მოთხოვნილება დასავლურ თუ ამერიკულ სამეცნიერო ნაშრომებზე, ბუნებრივია, იმატა ქართული თარგმნის ინტენსივობამ, მათ შორის სამეცნიერო სფეროში. დღესდღეობით საკმაოდ მწვავედ დგას

სამეცნიერო თარგმანის ხარისხის პრობლემა, რომელიც სხვადასხვა ფაქტორებით არის გამოწვეული.

4. სამეცნიერო დისკურსის თავისებურებების შესწავლამ ცხადყო, რომ ის წარმოადგენს ინსტიტუციონალური დისკურსის ნაირსახეობას, რომელიც წარმოდგენილია სხვადასხვა მიმართულებებით. სამეცნიერო დისკურსი საკუთარ თავში მოიაზრებს მთელ რიგ პრინციპებს, რომელთა საშუალებითაც ხდება ცოდნის შექმნა, ინტერპრეტირება და გადაცემა.
5. სამეცნიერო დისკურსს აგრეთვე თავისებური ენაც ახასიათებს, რომელსაც შეიძლება ზოგადსამეცნიერო და ვიწროსპეციალური ხასიათი ქონდეს: ამ სფეროსთვის დამახასიათებელი ლექსიკა, გრამატიკული კონსტრუქციები, კლიშირებული ფრაზები, თავისებური სინტაქსური წყობა. აგრეთვე სამეცნიერო დისკურსს ახასიათებს თავისებური სტილისტიკა.
6. მთარგმნელობით ქრილში ყველაზე დიდ სირთულეს სამეცნიერო ტერმინები წარმოადგენენ. ამიტომ ჩვენი კვლევის ფოქუსში სამეცნიერო ტერმინების თარგმნის პრობლემები იყო. პირველ რიგში ჩვენ მიმოვიხილეთ სამეცნიერო დისკურსის ტრანსკოდირებისას ყველაზე გავრცელებული მთარგმნელობითი ხერხები.
7. ჩვენს მიერ ჩატარებული მთარგმნელობით შეცდომების ტიპოლოგიის საფუძველზე შევიმუშავეთ რეკომენდაციები, რითაც სასურველია იხელმძღვანელოს ამ სფეროს მთარგმნელმა.

სადისერტაციო ნაშრომის ძირითადი დებულებები აისახა შემდეგ პუბლიკაციებში:

1. საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციები, როგორც ცოდნის გაცვლის გზები” – ჟურნალი Balkanistic Forum, 1/ 2021/ ISSN 1310-3970 (ბეჭდური ვერსია), ISSN 2535-1265 (ონლაინ ვერსია) / (იბეჭდება)
2. თარგმანი და თარგმანმცოდნეობა საქართველოში - საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია, აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის რეგიონული სამეცნიერო ცენტრი/ შრომები, VII/ ბათუმი, 2021. / ISSN 2449-2507/ გვ.159-166
3. IT თარგმანი - საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია მათემატიკური მოდელირება, ოპტიმიზაცია და საინფორმაციო ტექნოლოგიები მე-7 გამოცემა 15 - 19 ნოემბერი 2021(MMOTI-2021)/ კიშინიოვი – კიევი – ბათუმი/გვ. 96-101

(<http://new.incyb.kiev.ua/podrzdeleniya/viddilennya-matematichnoi-kibernetiki-ta-sistemnogo-analizu/viddil-metodiv-negladkoyi-optimizaciyi/konferenciya-mmoti-2021?show=1/> ISBN 978-9975-159-03-6 CZU 519.711:004(082)=00 M 84)

4. სამეცნიერო-ტექნიკური დისკურსის თარგმანის სწავლების პრობლემები - სოციალურ-პედაგოგიური ინოვაციები განათლებაში, საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია/ 15-16 მარტი, 2022 წ./ სტატიების კრებული/სომხეთი, იჯევანი – 2022/ISBN 978-9939-1-1442-2, გვ.293-297
5. სამედიცინო თარგმანი - საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია, აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის რეგიონული სამეცნიერო ცენტრი/ შრომები,VIII/ ბათუმი, 2022/ იბეჭდება
6. მეცნიერების განვითარება და თარგმანის როლი ცოდნის გავრცელების პროცესში - აღმოსავლეთმცოდნეობის მაცნე, ტომი V, ნაწილი 2. 2022/ იბეჭდება